

BASICS BEATRIX

LÁTHATATLAN GYŰJTEMÉNY

A TÖRTÉNELMI KÉPCSARNOK ÉS KIÁLLÍTÁSAI

IAz 1884. május 1-jén kelt uralkodói döntés értelmében Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelte el a Történelmi Képcsarnok felállítását, annak az intézménynek az alapítását, amelyről úgy tervezték, „a magyar történelem és művelődéstörténet festett, faragott és vésett emlékeit ölelve fel, múltunk alakjait és eseményeit ábrázolásokban mutassa” a közönségnek.¹ A gyűjtemény legnagyobb része a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárából és Könyvtárából származott, első kiállítását a Várkert Bazár déli részének termeiben rendezte meg Pulszky Károly, s 1886. január 17-én nyílt meg. Erről az első kiállításról nem sokat tudunk, a 161 bemutatott műtárgyat katalógus nem örököltette meg.

első kiállítását
a Várkert Bazár déli
részének termeiben
rendezte meg
Pulszky Károly

IA helyszínről rövid idő alatt bebizonyosodott, hogy a műtárgyak állapota szempontjából nem megfelelő, így az 1885. évi Országos Kiállítás Stefánia úti műcsarnokába került át a gyűjtemény,² itt 1894. május 17-én nyílt meg az újabb kiállítás, összesen 490 festményt, szobrot, grafikai lapot bemutatva. A gyűjtés, a rendezés és a katalógus elkészítése Pulszky Károly és Peregriny János munkája volt. A katalógus termenként tartalmazza a műtárgyak leírását, a technika, méret és az alkotó adataival.

1894. május 17-én
nyílt meg az újabb
kiállítás, összesen
490 festményt,
szobrot, grafikai
lapot bemutatva

IA kronologikus bemutatás nem volt meglepő, a korszak összefoglaló történettudományi művei is időrendi sorrendben tárgyalták a nemzeti történelmet. Nemcsak ezek voltak azonban a források – korábban Szalay László 1852 és 1859 között, négy kötetben megjelent Magyarország története,³ majd a Szilágyi Sándor által szerkesztett millenniumi magyar történet kötetei⁴ –, hanem a két Pulszky, elsősorban az apa, Pulszky Ferenc saját munkássága és elképzelései a téma vonatkozásában. A *magyar történelem korszakai* című írása, nem sokkal a Történelmi Képcsarnok alapítása, majd első kiállításának megnyitása előtt a történetírás, pontosabban a történelem

bemutatásának lehetőségeivel és feladataival foglalkozott.⁵ A téma magában foglalja a magyar történelem periodizációját, Pulszky kijelentése – „Hazánk jövő történetírója nem fogja kezdeni munkáját a magyarok bejövetelel” – meglepőnek tűnhet nem sokkal a millenniumi ünnepségek kezdete előtt. Arról, hogy milyennek is kellene lennie egy történetírói munkának, így fogalmazott: „A jelen tudományosság nem elégszik meg többé a történetek száraz elbeszélésével, pusztán krónikával, hanem kívánja ismerni a nemzet belső viszonyait, házi életét, kulturális fejlődését a legrégebb időktől, és az ország földrajzi és klimatikus viszonyainak befolyását a lakókra, melyek ezeknek jellemére hatottak; de emellett meg kívánja az éles kritika bírálatát, a bölcsészeti felfogást s azon pontosságot, mely nem engedi, hogy az Írónak képzelődése gyenge adatok nyomán oly képet állítson előnkbe, mely a valóságnak egyáltalában meg nem felel.”⁶ Pulszky hangsúlyozta, csak az európai történelemmel összefüggésben érdemes és lehetséges a magyar történelmet bemutatni

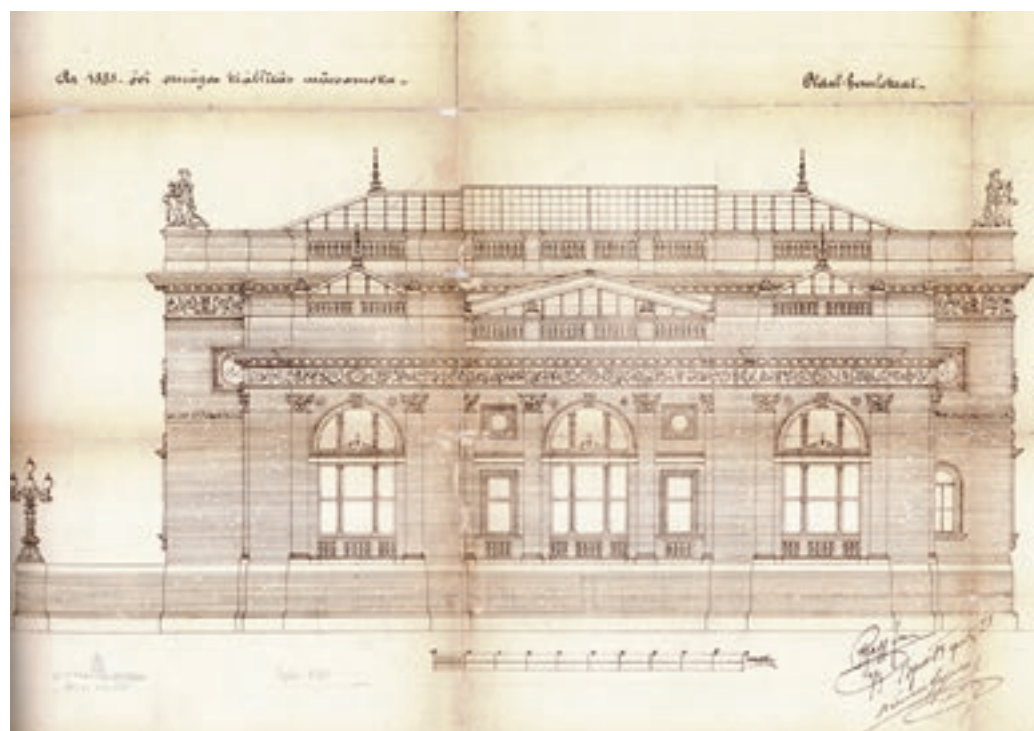
Pulszky hangsúlyozta, csak az európai történelemmel összefüggésben érdemes és lehetséges a magyar történelmet bemutatni

¶ Ő és fia mindenesetre belefogott a magyar történelemnek az ábrázolásokon keresztül történő bemutatásába a Történelmi Képcsarnok első kiállításán, az egyre bővülő műtárgyanyag nyújtotta lehetőségeket kihasználva az újrendezések során.

¶ Az 1894-es Stefánia úti tárlat a katalógus alapján jól rekonstruálható.⁷ Az első terem – hűen a Pulszky-féle történelemfelfogáshoz – Szent István trónra lépésével kezdődött, az *Árpád- s a vegyes házbeli uralkodók korszaka (1000–1526)* címet viselte. Rögtön egy szokatlan és mindmáig ismeretlen Szent István-képmással jelenítette meg az uralkodót, az olajjal fára festett portrét a katalógus 15–16. századiként írja le, de a stílusjegyek alapján elképzelhető, hogy ennél valamivel későbbi. Pulszkyék jól tudták, hogy az ismert történelmi személyiségek ábrázolásai hosszú időre meghatározzák a közönség (és a történészek) róluk alkotott képét. Jó példa erre a Magyar Nemzeti Múzeum 19. századi állandó kiállításán szinte az egész évszázadban látható I. Mátyás-portré – a bécsújhelyi adománykép egy változata, a páncélos, vörös palástos, rövid,

rögtön egy szokatlan és mindmáig ismeretlen Szent István-képmással jelenítette meg az uralkodót

Pulszkyék jól tudták, hogy az ismert történelmi személyiségek ábrázolásai hosszú időre meghatározzák a közönség (és a történészek) róluk alkotott képét

Pfaff Ferenc (1851–1913): Az 1885. évi Országos Kiállítás Műcsarnoka. Az oldalhomlokzat terve

göndör hajú, babérkoszorús uralkodói mellkép, amely ez időszak alatt meghatározta a közönség Mátyásról alkotott képét. A 20. században, egészen pontosan 1930-tól a Lord Rothermere által adományozott, a budai várpalotában bemutatott Andrea Mantegna-másolat vált közismertté, olyannyira meghatározva az elmúlt század Mátyás-képét, hogy amikor a másikat a 21. század elején egy kiállításon láthatta a közönség, állandó volt a felzúdulás, hogy az nem is a királyt ábrázolja.

¶ Fontos volt tehát, hogy történelmi nagyjainkat milyen képekkel illusztrálta a Történelmi Képcsarnok kiállítása. A Szent István-portré a lehetőség szerinti hitelességre és az egykorú vagy az ábrázolt korához minél közelebbi korból származó emlékek használatára való törekvés példája. Ennek a célkitűzésnek a korai évszázadokban viszonylag nehéz volt megfelelni, később ez egyre könnyebbé vált, amivel egyidejűleg az ábrázolások minősége is fontos érték és szempont lett.

¶ Ennek a kiállításnak minden termében akadt nem egy olyan mű, amely különlegesnek bizonyult ikonográfiai szempontból vagy éppen proveniencia tekintetében – ilyen a Bánffy Dénesné által 1860-ban a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott, III. Andrást és anyját, Thomasina Morosinit ábrázoló, 17. századiként meghatározott olajkép például. Ha nem állt rendelkezésre közel egykorú és hiteles portré, akkor fordultak a grafikákhoz, érmekhez, szobrokhoz, ha ilyen sem adódott, a korszak jó művészei készítették másolatokat a fontos és jól ismert eredeti művekről. Ebben az első teremben tizennégy Mátyás-portré volt található, az ikonográfiai típus változásai jól nyomon követhetők segítségükkel.

¶ A második terem, csakúgy, mint a továbbiak, a másolatok mellett jó néhány olyan művet tartalmaz, amelyek azóta a történelemkönyvek, illetve történeti szakpublikációk állandó illusztrációivá váltak. Ilyen például Illésházy Gáspár ravatalképe, Nagy Szulejmán portréja, amelyet Rózsa György Tiziano egy követője művének tartott.⁸ De itt láthatta a közönség az egykori Jankovich-gyűjtemény egyik prominens darabját, amely az 1894-es katalógusban *Magyar követség a kijevei nagyfejedelelemnél* címmel szerepel, s amelynek helyszínét szintén Rózsa György határozta meg a Kreml Gyémánt Palotájaként,

ha nem állt rendelkezésre közel egykorú és hiteles portré, akkor fordultak a grafikákhoz, érmekhez, szobrokhoz, ha ilyen sem adódott, a korszak jó művészei készítették másolatokat a fontos és jól ismert eredeti művekről

azóta azonban már lengyel követjárásként is említette a szakirodalom.⁹

- ¶ A kiállítás termeinek más művei is alapillusztrációk lettek, nemcsak az iskolai oktatás különböző szintjei számára, meghatározva a magyar történelem fontos személyiségeinek képeit, hanem a történettudomány és a művészettörténet számára a folyamatos kutatás, az esetleges azonosítás vagy annak pontosítása lehetőségeit kínálták. Különösen igaz volt ez olyan esetekben, amikor csak az az egy portré vagy ábrázolás állt rendelkezésre, amelyet a képcsarnok gyűjteménye őrzött. Így lettek például Lorántffy Zsuzsanna, Kemény János erdélyi fejedelem, Zrínyi Ilona egykorú képmásai az egyedüli felhasználható ábrázolássá róluk. De így volt ez az események esetében is, jó példa erre a IV. teremben bemutatott nagyméretű olajkép, amelyen Zrínyi Péter, Nádasdy Ferenc és Frangepán Kristóf portréi alatt kivégzésük jelenetét láthatjuk. Előfordult azonban az is, hogy bár több ábrázolás is létezett, valamiért egy vált állandóan használttá, erre épp a fentebb említett, a kolozsvári múzeum letéteként kiállított festmény jó példa: jóllehet az összeesküvés és kivégzés történetét számos megrendelt grafikai sorozat örökítette meg, közöttük az antwerpeni születésű Cornelis Meysens (1640–1673) rézkarc sorozata, amelynek tizenkét darabját festményváltozatban is őrzi a Történelmi Képcsarnok, s amely közvetlen forrása lett Madarász Viktor későbbi, jól ismert kompozíciójának, mégis a kolozsvári képet használták folyamatosan (ma is ez látható a Magyar Nemzeti Múzeum immár több mint két évtizede álló állandó történelmi kiállításán).

- ¶ Bár a IX. terem viselte *A jelen kor* címet, lényegében már a VIII. is a közelmúlt nagyjainak körképe volt, nem is elsősorban uralkodókat és politikusokat, inkább a kultúrtörténet jeleseit bemutatva. A jelenkori terem első képe rögtön a legérdekesebbek közül való, Napoleon I. Hlakowicz (1811–1861) lengyel festő 1853-ban, Londonban készített Kossuth-portréja. Megfestésének történetéről a katalógus Kossuth nem sokkal halála előtt, 1893. október 22-én Pulszky Ferenchez írott levelét idézi,¹⁰ a művész nevét azonban rosszul írták, az áthúzott lengyel ł betűket t betűknek olvasva. A kép ma is szerepel

a történettudomány és a művészettörténet számára a folyamatos kutatás, az esetleges azonosítás vagy annak pontosítása lehetőségeit kínálták

előfordult azonban az is, hogy bár több ábrázolás is létezett, valamiért egy vált állandóan használttá

a Nemzeti Múzeum állandó kiállításán, a művész nevének pontos közlése nélkül.

¶ A második jelenkori terem, vagyis a X. is művészek és közéleti személyiségek portréinak terme, itt volt kiállítva Zichy Mihály Erzsébet királynét Deák Ferenc ravatalánál ábrázoló hatalmas vászna (ma a gödöllői Királyi Kastély állandó tárlatán látható). A királypavilon Habsburg-galériája zárta az állandó kiállítást.

¶ Már 1895. szeptember elsejére ki kellett azonban a városligeti csarnok helyiségeit üríteni az ezredéves kiállítás miatt, s a műtárgyanyag először a Széchenyi utcai raktárba, majd még ugyanabban az évben a Magyar Tudományos Akadémia palotájának harmadik emeletére került, ahol a később felépült Szépművészeti Múzeumba költöztetett Országos Képtár egykori kilenc terme lett az új bemutató helyszíne. Az itt többször is újrendezett, egyre bővülő anyagú kiállítás lényegében az első, Pulszky-féle felépítést igyekezett követni, jollehet addigra már Pulszky Károly lemondott posztjáról.¹¹ Az időközben jelentősen megnövekedett gyűjteményből 528 festmény és grafika, valamint szobor, a tárlókban pedig 604 rajz és grafika, azaz összesen 1132 műtárgy volt megtekinthető az 1907. március elsején megnyíló kiállításon.

az időközben
jelentősen
magnövekedett
gyűjteményből 528
festmény és grafika,
valamint szobor,
a tárlókban pedig
604 rajz és grafika,
azaz összesen
1132 műtárgy volt
megtekinthető
az 1907. március
elsején megnyíló
kiállításon

¶ A katalógus első kötetének bevezetőjében a rendező, Kammerer Ernő következő, mintegy mentegetőzésképpen hangzó mondatait olvashatjuk az új tárlatról: „A magyar történelem és művelődéstörténet hűségese képét azonban még ne keressük itt. A múlt idők alakjainak, eseményeinek ábrázolásánál is sokszor oly körülmények voltak irányadók, a melyek sem történetiek, sem művésziek. Ezért a kiállított sorozatok között alapvető történeti tények és vezető egyéniségek képeit nem egyszer hiába keressük, mert az elmúlt zivataros idők még kevésbé adtak alkalmat az események és ezek szereplői igazságos feltüntetésére, mint napjaink, a melyekben a sokféle könnyű és új ábrázolási mód dacára az események megörökítése szintén legtöbbször csak ötletszerűen és nem művészi munkával történik. Várhatjuk azonban a mostani berendezéstől mindenesetre azt, hogy a letúnt korszakok ismerői, a múlt idők nagyjainak utódai észre fogják venni, mennyi

a hézag, mennyi a bántó igazságtalanság, és közre fognak működni abban, hogy a korkép teljessége szempontjából szükséges ábrázolások ide juthassanak és itt szolgálhassák, kellő környezetben a történeti igazságot.”¹² Két fontos szempont tűnik ki az idézett szövegből: az egyik, hogy továbbra is kiemelt jelentőségű maradt a Pulszkyék által hangsúlyozott hitelesség, a másik pedig a törekvés arra, hogy a hiányokat pótolják, ami a szerző szerint sem volt könnyű feladat, hiszen a kortársak vagy nem azt tartották megörökítendőnek, amit a késői századokban ilyennek gondoltak, vagy pedig egész egyszerűen nem volt mód, lehetőség a megörökítésre.

az egyik, hogy továbbra is kiemelt jelentőségű maradt a Pulszkyék által hangsúlyozott hitelesség, a másik pedig a törekvés arra, hogy a hiányokat pótolják

¶ Ha a katalógus alapján rekonstruáljuk a kiállítást, rögtön kiderül, a hitelesség jelentősége valójában csökkent. A tárlat szinte kizárólag kortárs tárgyakkal bővült, elsősorban a magyar történelem korai évszázadait bemutató termekben. Az elsőben például ott szerepel még a korábbi kiállításról a 16. századnak datált Szent István-portré, mellette azonban feltűnik Roskovics Ignác sorozata, amelynek másolatai a budai királyi palota Szent István Termét díszítették – a két triptichon a keresztény vallás hirdetéséről és a koronázásról, valamint az Árpád-házi uralkodóképmások. A másolatok készítése is folytatódott, a legérdekesebb közülük a Nagybányán nem sokkal korábban letelepedő, a Hollósy-körrel a művésztelep létrehozó Réti István kópiája Bernhard Strigelnek a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött, I. Miksa császárt és családját ábrázoló képéről. Az első három teremben túlnyomórészt portrék szerepeltek, viszont itt tűnt fel az első kiállított viseletkép, egy 18. századi olajfestmény. Johann Ledentu (1602–1654) meglehetősen sérülékeny, részletgazdag, finom várlátkép tusrajz sorozata is megtekinthető volt, utoljára kiállítva ily módon teljességében. Kétségtelenül a műfaji és technikai változatosság javára szolgált ez az új válogatás.

a hitelesség jelentősége valójában csökkent

¶ A hatodik terem művészportré, illetve művészönarckép anyaga is újdonság, közöttük eredetiekkel és másolatokkal egyaránt. A hetedik terem hírességek sorozata jórészt a Nemzeti Múzeumból került ide, kisebb részben ajándékozás eredményeképpen. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc témájának szentelt nyolcadik terem főképp grafikákat és rajzokat

sorakoztatott fel, a kilencedik terembeli kortársak galériájába pedig beleolvadt a korábbi Habsburg Terem anyaga.

¶ A kiállítás grafikai részéhez külön katalóguskötet készült.¹³

*jól érzékeltették
azt a törekvést,
hogy ezek
a jórészt tárlókban
elhelyezett lapok
a lehető legteljesebb
mértékben
kiegészítsék,
bővítsék, tovább
értelmezzék
a falakon
elhelyezett műveket*

A benne felsorolt művek jól érzékeltették azt a törekvést, hogy ezek a jórészt tárlókban elhelyezett lapok a lehető legteljesebb mértékben kiegészítsék, bővítsék, tovább értelmezzék a falakon elhelyezett műveket. A grafikákat a Széchenyi könyvtár eredeti, alapításkori gyűjteményéből válogatták, így módon a Nemzeti Múzeum története legkorábbi időszakának is dokumentumai.

¶ A bemutatott válogatást ideiglenesként jellemezte Kammerer Ernő, kifejezve azt a szándékot, hogy időről időre újabb anyagot tárnak a közönség elé, amit indokolt a grafika és rajz műfajának sérülékenysége is. Egyúttal utalt a válogatás szempontjaira és nehézségeire is: „mivel a XVI-ik század óta Európa figyelme azon küzdelemre irányult, amely a török hatalom ellen leginkább hazánk területén folyt, a magyarországi helyek, események, az itt szerepelt egyéniségekre vonatkozó ábrázolások száma óriási nagy. A rajzolás, sokszorosítás azonban legtöbbször idegenek munkája volt, mert a békés foglalkozások feltételei itt legtöbbször hiányoztak. Azért nagy kritikával kell az ábrázolásokat fogadnunk, hogy felismerjük, mi az, ami a hely színén lelkiismeretes munkával készült és mit hozott létre a napi szükségletet és kíváncsiságot kielégíteni akaró üzleti érdek.”¹⁴

¶ Időközben az első világháború idején bezárt a gyűjtemény, amely már szervezetileg a Szépművészeti Múzeumhoz tartozott, a raktárhelyiségek és a munkatársak munkaszobái a Szépművészeti Múzeumban voltak.

¶ Az állandó kiállítás újrendezése sokrétű feladat volt. Petrovics ismét megfogalmazta az alapítók célját: „elsősorban a magyar nemzeti élet kiválóságainak képmásai foglalnak ezuttal helyet. A nélkül persze, hogy gyűjteményünk teljes és rendszeres sorozata lenne a legkiválóbbak képmásainak. Sokan hiányzanak a legjobbak közül, másrészt sokan vannak jelen a szerényebbekből. Nem tervszerű Pantheon-ja jeleseinknek a Történelmi Képcsarnok; inkább festett, rajzolt és metszett történelmi okmányoknak gyűjteménye, amelyek

*nem tervszerű
Pantheon-ja
jeleseinknek
a Történelmi
Képcsarnok*

azonban mégsem pusztán történelmi adalékok szemünkben.” Hozzátett azonban még egy olyan megjegyzést, amely szerint az alapításkori szándékokkal ellentétes törekvések is megjelentek: „A gyűjtemény hatásának emelésére szükségesnek véltük szaporítani azoknak a műveknek a számát, amelyek történelmi érdekességükön felül művészi hatásukkal is vonzzák a nézőt. Több ilyen művet hoztunk át tehát a Szépművészeti Múzeumból.”

- ¶ A bevezető szövegéből ismét idézhetünk olyan passzust Petrovics Elektől, amely rokon a Pulszky-féle alapítóeszmeikkel: „A kiállított ábrázolások megválogatásában különös gondunk volt a történelmi hitelre. Csak egykorú ábrázolásokat állítottunk ki, vagy pedig olyanokat, amelyekről feltehető, hogy szerzőjük még eleven hagyományokra támaszkodott. Ettől az elvtől csak egyes kivételes daraboknál tértünk el, aminő pl. Krafft Péternek Zrínyi kirohanását ábrázoló nagy festménye, melyet a régi megszokás és kegyelet jogcímén hagyottunk meg a gyűjteményben.” Tanulságos, hogy az egykor országos gyűjtés és hazafias felbuzdulás eredményeként a Nemzeti Múzeum Képtárába kerülő, mindenki által megcsodált művet 1922-re már csak a kegyelet és a megszokás tartotta a Történelmi Képcsarnok állandó kiállításán. A rendezés munkáját Felvinczi Takács Zoltán végezte, mint ahogy a katalógus szerkesztése is az ő munkája volt.
- ¶ Összesen 748 műtárgyat állítottak ki a kilenc teremben, sok olyan műtárgy lett bemutatva, amely az alapítás óta keletkezett, másolatok elsősorban, vagy Mednyánszky László, Dörre Tivadar, Cserna Károly *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* kötetei számára készített, fametszetben sokszorosított eredeti akvarelljei. Az eddigi kiállításokon megszokott szigorú időrend betartása sem volt mindig következetes.
- ¶ 1934-ben törvény döntött arról, hogy a Történelmi Képcsarnok szervezeteleg visszakerül a Szépművészeti Múzeumból a Magyar Nemzeti Múzeumba, s ekkor került napirendre a műtárgyak visszajuttatása annak épületébe. Jóllehet Pulszky Károly a képcsarnok tervezetének kidolgozásakor „a magyar kultúrfejlődés hiteles forrását” akarta megteremteni, egy „musée historique”-ot, ami valójában nem a Történelmi Képcsarnok,

hanem az azt 1934-ben visszafogadó anyaintézmény, a Nemzeti Múzeum lett később.

a magyar történelem bemutatására létrejött egy ilyen intézmény, több mint fél évszázadon át látogathatóan – hol maradt ugyanakkor a duális állam másik felének „történelmi képcsarnoka”?

az ambrasi portrégaléria több mint kétszáz művet tartalmaz

¶ Szokatlanak tűnhet, hogy a magyar történelem bemutatására létrejött egy ilyen intézmény, több mint fél évszázadon át látogathatóan – hol maradt ugyanakkor a duális állam másik felének „történelmi képcsarnoka”? A tiroli Ambras kastélyának portrégalériája egy jóval korábbi példa, amely uralkodói magángyűjteményként jött létre, más célokkal, más módon, mint a magyar Történelmi Képcsarnok. Az ambrasi portrégaléria több mint kétszáz művet tartalmaz, egyebek között Lucas Cranach, Tiziano, Anthonis van Dyck, Diego Velázquez alkotásait. A Habsburgok kiterjedt családi és politikai kapcsolatainak köszönhetően nagyon változatos a képek sora, hiszen az európai történelmet évszázadokon át befolyásoló családról van szó. Ennyi azonban, nem több. Egy kivételes uralkodói portrégaléria, kivételes művészek műveivel. Az, amit a Történelmi Képcsarnok gyűjteménye és kiállításai jelentettek, hiányzik itt, érthető módon. A birodalomnak elég volt múltja felidézésére uralkodóinak képmása.

magát a világ első portrégalériájának nevező londoni National Portrait Gallery viszont számos hasonlóságot mutat a Történelmi Képcsarnokkal összevetve

¶ Egy másik intézmény, az 1856-ban megnyílt, magát a világ első portrégalériájának nevező londoni National Portrait Gallery viszont számos hasonlóságot mutat a Történelmi Képcsarnokkal összevetve. Alapítói, Earl of Stanhope, Thomas Babington Macaulay történész, politikus és Thomas Carlyle filozófus, történész – egy főrangú parlamenti képviselő mellett két szakember. Az alapítás célja csaknem szóról szóra megegyezett az itthoni intézményével. Az sem meglepő, hogy az új gyűjtemény első műtárgya az egyik alapító, Lord Ellesmere által adományozott Shakespeare-képmás volt. A gyűjtemény épp a magyar millennium évében, 1896-ban nyílt meg végleges épületében, kezdetben mindössze heti kétnapi nyitvatartással, hatpennys belépődíjjal – és az első hat hónapban 169 ezer látogatóval. 1917-től fotográfiákat is gyűjtött a National Portrait Gallery, amelynek mai gyűjteménye arányaiban és mennyiségében nem nagyon tér el a hazai intézményétől – egy lényeges különbséggel a gyűjtés elveiben, amennyiben még élő személyiségek portréit is gyűjtik. Az intézmény ma is a legfontosabbak közé tartozik, folyamatosan bővülő

egy lényeges különbséggel a gyűjtés elveiben, amennyiben még élő személyiségek portréit is gyűjtik

A londoni National Portrait Gallery

kollekcióval, hatalmas látogatottsággal, időről időre változó állandó, és rendszeres időszakos kiállításokkal. A nemzeti történelem iránti érdeklődés támogatása és fenntartása fontos Nagy-Britannia számára.

a Smithsonian National Portrait Gallery-jének alapításáról 1962-ben, alig több mint fél évszázada döntött az amerikai kongresszus

„költőket és elnököket, látnokokat és gonosztevőket, színészeket és aktivistákat egyaránt bemutat, akiknek élete és tevékenysége az amerikai nemzeti identitást formálta”

¶ Egy újkori születésű nemzet számára csak a 20. század hatvanas éveiben jött el az idő a nemzeti történelmi képcsarnok létrehozására: a Smithsonian National Portrait Gallery-jének alapításáról 1962-ben, alig több mint fél évszázada döntött az amerikai kongresszus. Küldetése „olyan férfiak és nők arcképeinek gyűjtése és mutatása, akik jelentősen hozzájárultak az Egyesült Államok és népe történetéhez, fejlődéséhez és kultúrájához”. Amerika „sokrétű és folyton változó” történetének elmeséléséhez a vizuális és előadó-művészetek, valamint a „new media” nyújt eszközöket, a National Portrait Gallery „költőket és elnököket, látnokokat és gonosztevőket, színészeket és aktivistákat egyaránt bemutat, akiknek élete és tevékenysége az amerikai nemzeti identitást formálta”. Az intézmény – hasonlóan londoni társához – évente indít portrékészítői pályázatot. (A magyar Történelmi Képcsarnok történetében 1851 volt az utolsó dátum, amikor efféle pályázat vagy inkább felhívás megjelent az akkori igazgatótól, felkérve a művészeket önarcképeiknek és egyéb műveiknek a gyűjtemény számára történő adományozására.)

miért nem tekinthetők meg a gyűjteményben őrzött műtárgyak állandó kiállításon immár csaknem hét évtizede?

miért nem számítanak ma már Pulszkyék eszméi, miért nem fontosak elképzeléseik, amelyek most is érvényesek?

¶ Miért nem fontos egy, a saját nemzeti múltját deklaráltan kiemelt jelentőségűnek tartó, arra gyakran hivatkozó ország számára egy olyan, méreteiben és minőségében, értékében egyaránt egyedülálló gyűjtemény önálló és állandó bemutatása, mint a Történelmi Képcsarnok? Miért nem tekinthetők meg a gyűjteményben őrzött műtárgyak állandó kiállításán immár csaknem hét évtizede? (A Nemzeti Múzeum több mint két évtizede megrendezett állandó kiállításán a gyűjtemény elenyésző hányada látható csak.) Miért nem számítanak ma már Pulszkyék eszméi, miért nem fontosak elképzeléseik, amelyek most is érvényesek, összehasonlítva akár a majdnem egyidejűleg létrejött, akár a legújabbkori alapítású társintézmények küldetésnyilatkozataival? Talán mert Magyarországon a „minden használat és manipuláció ellen védtelen emlékezet” fontosabb, mint a „történelem, amely

Nam June Paik: *Electronic superhighway*, installáció. 1995. Washington, National Portrait Gallery

National Portrait Gallery, Washington, a belső udvar

mindig problematikus és tökéletlen rekonstrukciója annak, ami már nincs”.¹⁵

*kell-e önálló
bemutatása
a gyűjteménynek?*

ha igen, miért?

milyen legyen?

¶ Felvetődik tehát a kérdés, kell-e itt Kelet-Közép-Európában nemzeti történelmi képcsarnok, kell-e önálló bemutatása a gyűjteménynek? Ha igen, miért? Milyen legyen? Az angliai tradicionális show vagy történelemoktatási segédeszköz né- tán? A nemzeti identitás ébren tartója, a nemzeti nagyság illusztrációja? Vagy valami más...

¶ A jelenlegi helyén a gyűjtemény, bár nem látható állandó ki- állításon, de egy olyan épületben őrzik, amely maga is egy nemzeti panteon megteremtése szándékával jött létre.¹⁶ Sa- játos módon a magyarországi nemzeti panteon, a nemzet legnagyobbjainak emlékhelye egy múzeum formájában va- lósult meg, más országokban azonban – a párizsi Panthéon, a St. Genevieve-templom mintájára – templomokban, te- metkezési helyként. Portugália, valamint néhány latin-ame- rikai ország (Paraguay, Venezuela például) követte ezt a pél- dát, de még a Központi Bizottság és a minisztertanács által támogatott projektként a Szovjetunió is tervezte egy nemze- ti panteon létrehozását 1953-ban, Sztálin halálát követően.¹⁷ Magyarországon a két világháború között a szegedi Nemze- ti Emléksarnok ötlete volt hasonló ezekhez, amely szabad- téri szobor-, illetve dombormű-galériaként állított emléket a nemzeti szellemi nagyságoknak. Nem véletlen, hogy a gon- dolat Klebelsberg Kuno kultuszminisztertől származott, és szegedi városátalakítási tervének része volt a Templom tér árkádsorának ilyen módon történő felhasználása. A szobor- csarnok első darabjai pedig épp a Történelmi Képcsarnokból származtak.¹⁸

*a lényegében
kortárs alapítású
ausztrál Nemzeti
Portrégaléria*

¶ Milyen 21. századi minták léteznek egy nemzeti portrégalériá- hoz, követhetők-e ezek? A kicsit több mint fél évszázada létre- hozott amerikai intézmény mai formájában nagyon hasonlít egy még újabb, 1992-ben magánvállalkozásból alapított nem-zeti történelmi képcsarnokhoz: a lényegében kortárs alapí- tású ausztrál Nemzeti Portrégaléria¹⁹ folyamatosan növek- vő gyűjteménye, milliós látogatottságú állandó és időszak- kiállításai az intézmény vezetése szerint igazolják létrehozá- sának szükségességét, és washingtoni társához hasonlóan,

A National Portrait Gallery épülete, Canberra, Ausztrália

*a portrétörténetek
videó, multimédia
és audiovizuális
eszközök által
prezentálják
a műveket
és szereplőiket*

akiket bemutatnak, azok a nemzeti történelem egészét jelenítik meg, annak olyan szereplőit, akik inspiráló, felszabadító, ösztönző vagy éppen megdöbbentő példái az ország történetének, akiknek sorsa segíti a történelem megtapasztalását, átélését, és életüket megismerve a sajátjukét is jobban megértik a látogatók. A küldetésük megfogalmazása egy korszerű, 21. századi nemzeti portrégaléria feladatát, célját határozza meg: az ausztrál nép és nemzet megértésének és értékelésének előre mozdítása, az ausztrál önazonosság, történelem, kultúra, alkotóerő és sokféleség portrékkal történő bemutatása. A hagyományos ismertetés mellett a legváltozatosabb eszközökkel és módokon igyekeznek a közönség számára a gyűjteményt elérhetővé és megérthetővé tenni, az egyik legérdekesebb és legvonzóbb ezek közül a történetmesélés. A portrétörténetek videó, multimédia és audiovizuális eszközök által prezentálják a műveket és szereplőiket. Ezek a maximum ötperces komplex történetek a kép vagy szobor, sőt fotográfia helyett a saját eszközeik által jelenítenek meg a látogató számára életutakat, kiemelkedő jelentőségű politikusok, tudósok, művészek történeteit. Ami a gyűjteménygyarapítást illeti, az alapító okirat egyetlen kikötése, hogy a vásárolt vagy adományozott alkotás ismert és megnevezhető személyt ábrázoljon, aki akár születése vagy tevékenysége révén ausztrálnak tekinthető, és aki saját területén kiemelkedik.

¶ Kanada nemzeti történelmi képcsarnoka még nem is létezik önálló formában, de az ország létének százötvenedik évfordulója sokak szerint kiváló alkalom a megszületésére. Ahogy az erről író szerzők megfogalmazták, egy mai portrégaléria nem merev pózban ülő, díszöltözéket viselő embereket bemutató formális képek sora. Épp a londoni, washingtoni és canberrai példákra utalva a modern technológia által irányított interaktív és innovatív kiállítást tartanak szükségesnek, hogy a látogatók – szakemberek és érdeklődők egyaránt – megismerjék az ország történetét, a helyszínen és online egyaránt. Mert hiszen mit jelent egy képmás, tesz fel a kérdést. Történetet. Az ország történetét, azoknak a történetét, akik formálták a múltat és építik a jövőt, legyenek akár

*a modern
technológia által
irányított interaktív
és innovatív
kiállítást tartanak
szükségesnek,
hogy a látogatók
– szakemberek
és érdeklődők
egyenként –
megismerjék
az ország történetét,
a helyszínen
és online egyaránt*

A kanadai National Portrait Gallery, Ottawa makett-terve

semmi sem pótolhatja a portrét, ennek igazolására említik a selfie hihetetlen népszerűségét, amely arcot rendel az élményeinkhez

óslakosok, korai telepesek, feltalálók, sportolók, aktivisták és művészek, hogy a gyűjtemény egyszerre nyújthassa Kanada múltját, jelenét és jövőjét. Azt a sokféleséget, amely az ország lakóinak nemzeti identitását adja. Semmi sem pótolhatja a portrét, ennek igazolására említik a selfie hihetetlen népszerűségét, amely arcot rendel az élményeinkhez. A kanadai gyűjteményekben több mint húszezer portrét őriznek, amelyek legnagyobb része ismeretlen a kanadaiak számára, akiknek a felmérések szerint kétharmada szükségesnek tartja a nemzeti portrégaléria létrejöttét.

¶ Milyen lehet mindezek ismeretében a Történelmi Képcsarnok korszerű bemutatása? Először is látható, elérhető; állandó és időszakos kiállítások formájában, élő, interaktív honlappal, folyamatosan továbbfejlesztett múzeumpedagógiai programmal, teljes és bárki számára használható gyűjteményi adatbázissal. Az állandó kiállítás – függetlenül attól, hogy már létező vagy esetleg újonnan emelt épületben kapna helyet – inkább „fél-állandó” legyen, időről időre újrendezett részekkel, új szempontok felvetésével az évtizedekre kiállításba börtönzött művek helyett. Egy élő, folyamatosan bővülő gyűjtemény, amely adományok, vásárlások, pályázatok, ösztöndíjak és felkérések révén kortárs anyaggal gyarapodik folyamatosan. Az állandó kiállítás reflektáljon az intézmény történetére, alapítóira, arra a tényre, hogy a történettudományi kutatások, sőt a politikai változások mennyiben segítettek vagy éppen akadályozták a gyűjtemény bemutatását, értékelését. És ahogy az amerikai vagy ausztrál intézmények küldetésüknek tartják, a Történelmi Képcsarnok állandó kiállítása, küldetése hasonlóképpen nem a változó politikai rendszerek által preferált „hősök” bemutatása, hanem az önzonosság, történelem, kultúra, alkotóerő és sokféleség portrékkal történő megjelenítése legyen. A „valódi érdemnek, 's nem a' hatalom-' s a' népittasságtul felemeltnék megjutalmaztatása” – ahogy Széchenyi István 1843-ban *Üdvleldé*-jében megfogalmazta.²⁰ Annak az érdemnek, amely a fentebb említett országokban hosszú ideje nemzeti közmegegyezés tárgya, aminek valódiságáért Magyarországon nemcsak Széchenyinek kellett aggódnia 175 éve.

az állandó kiállítás – függetlenül attól, hogy már létező vagy esetleg újonnan emelt épületben kapna helyet – inkább „fél-állandó” legyen, időről időre újrendezett részekkel, új szempontok felvetésével az évtizedekre kiállításba börtönzött művek helyett

Jegyzetek

- [1] A Történelmi Képcsarnok műtárgyainak leíró lajstroma. Budapest 1907.
A Szépművészeti Múzeum Kiadványai IV. Kammerer Ernő bevezetője, III.
- [2] A Budapesti országos kiállítás helyzetrajza. Situation der allgemeinen Landes-Industrie-Ausstellung zu Budapest. 64,5 × 51 cm, nyomtatás.
I. m.: 12850, BTM.
- [3] Szalay László: Magyarország története. I–IV., Lipcse 1852–1854.
Az MTA nagyjutalmát kapta 1855-ben, V–VI., Pest 1857–1859,
az MTA nagyjutalmát kapta 1861-ben.
- [4] A magyar nemzet története. Szerk.: Szilágyi Sándor, Budapest 1894–98.
- [5] Pulszky Ferencz kisebb dolgozatai. Sajtó alá rendezte dr. Lábán Antal.
Budapest 1914. A magyar történelem korszakai. 254–265.
- [6] I. m. 255.
- [7] A Magyar Történelmi Képcsarnok lajstroma. Budapest 1894.
- [8] Rózsa György: A Történelmi Képcsarnok legszebb festményei. Budapest 1977, 7.
- [9] Lorenz Selig: German Silver Services at Foreign Courts. In: *European Royal Tables*. International Symposium Acts, Museu Nacional de Arta, Lisboa 1996, 166–180.
- [10] A Magyar Történelmi Képcsarnok lajstroma... 125.
- [11] Az első katalógus 1894-ben jelent meg a Történelmi Képcsarnok műtárgyainak leíró lajstroma címmel, ezt követte a már kétkötetes tematikus katalógus: A Történelmi Képcsarnok műtárgyainak leíró lajstroma. 1907, A Történelmi Képcsarnok grafikai kiállításának leíró lajstroma. Budapest 1907.
- [12] A Történelmi Képcsarnok műtárgyainak leíró lajstroma. IV–V.
- [13] A Történelmi Képcsarnok grafikai kiállításának leíró lajstroma. Dr. Kammerer Ernő előszavával.
- [14] I. m. III.
- [15] Pierre Nora: Emlékezet és történelem között. Fordította K. Horváth Zsolt, lektorálta és a jegyzeteket írta Benda Gyula, *Aetas*, 1999/3.
- [16] Basics Beatrix: Rudolf Eitelberger és a Magyar Nemzeti Múzeum freskódíszítése. In: *Az áttörés kora Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között*. Budapest 2004, 145–157.
- [17] Végül a „desztalinizáció” folyamata során elvetették a tervet.
- [18] Kortarsonline.hu/2008/04/a-nemzeti-emlekcsarnok-jovoje/4978.
- [19] A legfiatalabb ausztrál nemzeti intézmény létrehozásának ötlete nem annyira új ugyan, már százéves múltra tekinthet vissza. Egy házaspár,

Gordon és Marilyn Darling, a londoni és washingtoni intézmények tanulmányozását követően határozta el, hogy *Kiemelkedő ausztrálok* (*Uncommon Australians: Towards an Australian Portrait Gallery*) címmel kiállítást rendez 1992-ben a National Gallery of Victoriában, amely később országos körútra indult. 1999-re jött létre a hivatalos intézmény, a National Portrait Gallery.

[20] „Minden egyoldalúságot, s minden rögtönzést egyiránt és felette féltékenyen kellene kerülni, nehogy pártszint nyerjen a' dolog, 's pillanat-okozta felhevülésben tán olyan is emeltesség a' megjutalmazásnak szánt helyre, ki arra érdemtelen, 's ekkép nem oda való. Már ha ez kellő és elégséges figyelembe nem vétetik, igen könnyen megtörténhetnék, hogy egy vagy más párt, melly éppen, habár csak pillanatilag is, egy kissé több erővel bír, kedvenceit, bálványait rendre mind behozná, és ez által vagy mindenkorra elaljasítaná, az egyedül a 'valódi érdemnek, 's nem a' hatalom-' s a' népittasságtul felemeltnek megjutalmaztatására szánt helyet, vagy azon felette kellemetlen helyzetbe szorítaná a' jövőket: azt Augias istálóiként néha kiséperni kénytelenítetni: mik által egyiránt ketté volna törne 'a dolognak szellemi bája 's varázsa mindörökre.” Széchenyi István: *Üdvlelde*. 1843.

Irodalom

Free Access to the Past: Romanticism, Cultural Heritage and the Nation.

Ed.: Lotte Jensen, Joep Leerssen, Marita Mathijsen. Brill, Leiden 2010

Gyáni Gábor: *Relatív történelem*. Budapest 2007

Heritage, Ideology, and Identity in Central and Eastern Europe – Contested Pasts,

Contested Presents. Ed.: Matthew Rampley. Boydell Press, Woodbridge 2012

Hunter, Lawson A. W.–Gray, Charlotte: It's time for Canada to create a national portrait gallery, *The Globe and Mail*, 2017. 03. 31.

Macdonald, Sharon: *Memorylands: Heritage and Identity in Europe Today*.

Routledge, London 2013

Nagy Ágoston: Magyar nemzeti panteonok és panteontervek

a 18–19. században. *Rubicon*, 2014/7

Nouvelle-europe.eu/en/controversies-over-pantheon-great-poles

Palhegyi, Joel: National museums, national myths: constructing socialist

Yugoslavism for Croatia and Croats. *The Journal of Nationalism and*

Ethnicity, Vol. 45., 2017, iss. 6. 1048–1065.

